

Brno (k. ú. Veveří, okr. Brno-město)**Ul. Veveří, parc. č. 280/1.**

Středověk, novověk. Město. Jiná evidence. Záchraný výzkum.
Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84 – 49.1998706N, 16.6017622E; 49.1985142N, 16.6039347E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Brno, Veveří – rekonstrukce kanalizace a vodovodu“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A27/2020), terénní část výzkumu se uskutečnila ve dnech 4. – 20. 5. 2020. Zemní práce stavby byly spojeny především s rekonstrukcí vodovodu v úseku od Žerotínova náměstí po Slovákovu ulici.

Ulice Veveří je dnes součástí katastrálního celku Veveří, který vznikl až v rámci reformy z let 1966/1969. Reformou z let 1940/1942 byla zařazena do katastru Špilberk. Dříve existovalo na začátku dnešní ulice katastrální území Malá Nová Ulice. Rozvoj jeho osídlení započal na konci 17. století. Prostor převzal zřejmě roli osady Hartlůvka, která byla silně poničena za švédského obléhání Brna na konci třicetileté války a definitivně zanikla s výstavbou nového bastionového opevnění ve 2. polovině 17. století.

Úroveň geologického podloží se podařilo ověřit pouze v severní části výkopu, kde byl na rozhraní domů č. 10 a 12 v hloubce 1,75 m (223,40 m n. m.) dokumentován povrch půdního horizontu (ornice). Realizovaný výkop jinak nepřesahoval úroveň historického souvrství, které na lokalitě vzniklo. Jeho charakter byl v průběhu celého výkopu víceméně obdobný. Nejvýraznější komponentou byla uloženina, která sestávala převážně z oblázků a valounů. Jasně rozeznatelná byla takřka v celé délce sledovaného výkopu vodovodu. Označit ji můžeme za jednoduché dláždění komunikace. Uloženiny pod ní měly charakter navážek či odpadních vrstev. Uloženiny mladší než dláždění lze považovat za navážky. Vznik nejstarších dokumentovaných vrstev je možné klást do 15. století. Dláždění vzniklo a plnilo funkci zřejmě v období 16.–17. století. Následné vrstvy lze přisoudit ještě novověku. Není však vyloučeno, že mohou pocházet i z pozdější éry. Jednoznačné potvrzení předložených závěrů, upřesnění datování a interpretace jednotlivých vrstev by bylo možné vystavit pouze po uskutečnění řádně vedené archeologické exkavace většího plošného rozsahu (Zůbek 2020).

Literatura

Zůbek, A. 2020: *Nálezová zpráva o provedení záchraného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Veveří – rekonstrukce kanalizace a vodovodu“*. Rkp. nálezové zprávy, č. akce A27/2020.
Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Summary

An excavation in Veveří Street in Brno (Veveří cadastral area, Brno-City District) yielded basic information about the composition of historical terrain in the area. The most distinctive component was a deposit representing a simple road pavement, which probably originated and was used in the 16th–17th centuries.

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Veveří, okr. Brno-město)**Ul. Veveří, Pekárenská, parc. č. 251/3.**

Industriální období. Předměstí. Skupina/sítě sond. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84 – 49.2022147N, 16.6006844E

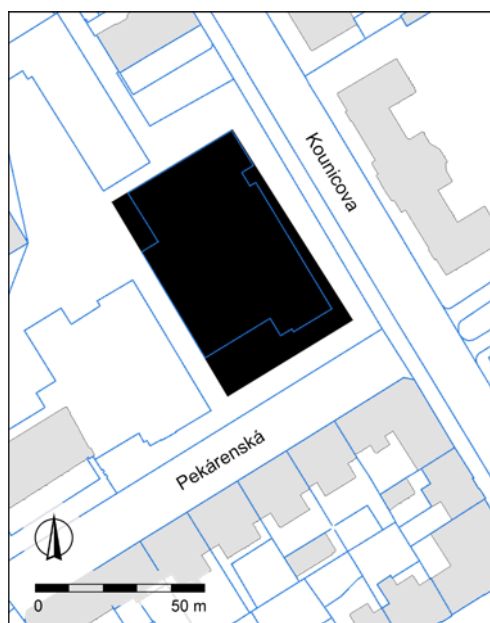
Záchraný archeologický výzkum proběhl v roce 2020 v jihovýchodním rohu prostoru bývalých c. k. vojenských pekáren postavených po polovině 19. století a zbořených v letech 2008 a 2018 (Šabatová 2018, 24–41). Jedná se o prostor mezi ulicemi Veveří, Pekárenská a Kounicova (Zbrank 2021; obr. 48). Historicky území náleželo do třetiny 13. století brněnské johanitské komendě a sousedilo zde s předměstskou zástavbou, kterou tvořila ves Hartlůvka, transformovaná pak v 2. polovině 17. století do předměstí kolem Malé Nové ulice (dnešní jižní část ulice Veveří). Toto předměstí patřilo v polovině 18. století Brnu a v jeho severní části, v místě kolem ulice Smetanova, se rozkládal městský hospodářský dvůr, kterému patřily přilehlé pozemky. Roku 1850 byl vydán Prozatímní řád pro královské město Brno a předměstské osady byly připojeny k Brnu. Na dosud prázdných pozemcích se pak začala rozvíjet zástavba budoucí ulice Veveří (Dřímál, Peša 1973, 258, 261; Kuča 2000, 448–450, 428–429, 584).

Výzkum formou dohledu zachytil nejmladší podzemní prvky v areálu (betonovou nádrž, základová zdiva apod.) odstraňované zemními pracemi. Celý prostor záchraného archeologického výzkumu byl sledován, ale bylo nutno konstatovat, že terén byl v minulosti odtěžen v celé mocnosti ornice a sprašové vrstvy a spraš byla využita patrně brněnskými cihelnami. V budoucnu bude výzkum v prostoru bývalých c. k. vojenských pekáren pokračovat a uvidíme, zda bude zachycena cihelna patrně vyobrazená na vedutě z obléhání Brna za třicetileté války.

Literatura

Dřímál, J., Peša, V. 1973: *Dějiny města Brna 2*. Brno: Blok.

Kuča, K. 2000: *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha, Brno: Baset.

Obr. 48. Brno, ulice Veveří. Přehled plochy záchraného archeologického výzkumu. Archaia Brno z. ú.

Fig. 48. Brno, Veveří Street. Overview of the rescue excavation area. Archaia Brno z. ú.

Šabatová, L. 2018: C. k. vojenská pekárna v Brně na Veveří.

Brno v minulosti a dnes 31, 24–41.

Zbranek, H. 2021: A58/2020 Brno-Pekárenská. Rkp. terénní dokumentace. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Summary

The remnants of historical foundation masonry were excavated in Veveří Street in Brno (Veveří cadastral area, Brno-City District; Fig. 48). During soil removal, a buried soil horizon from the Eemian age was found. The research will continue in the future when we will also issue further information.

Hynek Zbranek

Brno (k. ú. Zábřovice, okr. Brno-město)

Ul. Lazaretní, ul. Stará osada, parc. č. 1138/3, 5879/1, 5883/2, 8096, 8143/1.

Novověk – industriální období. Město. Jiná evidence.

Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84 – 49.2029569N, 16.6294506E; 49.2036228N, 16.6303625E; 49.2029219N, 16.6317572E; 49.2039103N, 16.6377333E; 49.2038822N, 16.6388383E; 49.2033144N, 16.6395786E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „Rekonstrukce SCZT pára × HV – oblast ul. Lazaretní a Stará osada“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A21/2020), terénní část výzkumu se uskutečnila od března do září 2020 (obr. 49).

Rekonstruovaná trasa teplovodu prošla poměrně rozsáhlé území, vzdálenost hraničních bodů v západovýchodním směru činí 750 m. Dotčená oblast je dnes rozdělena do dvou katastrálních územních celků, Zábřovic na západě a Židenic na východě.

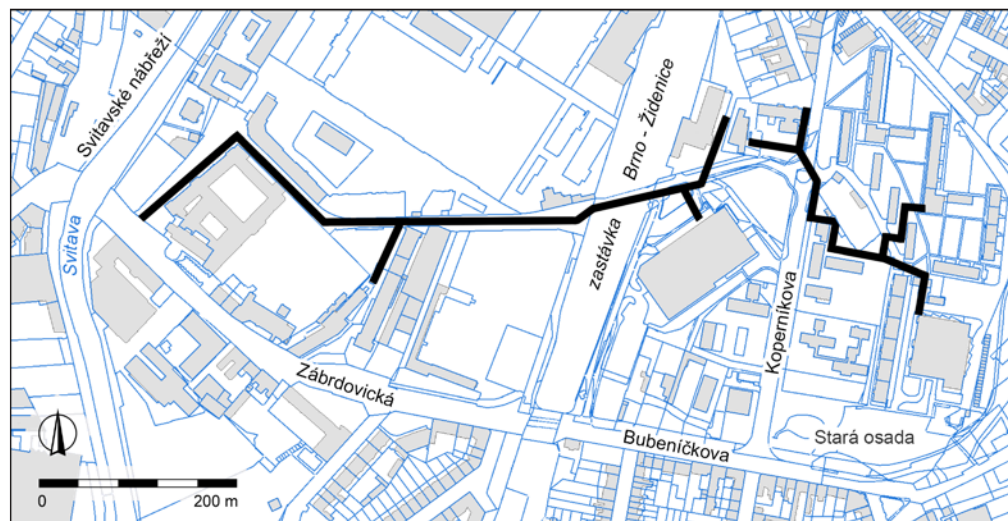
Geomorfologicky jde o rovinaté území na levém břehu řeky Svitavy, jejíž tok je dnes regulovaný. K úpravám koryta bylo pro opakující se hrozbu záplav přikročeno ve 40. letech 19. století a dokončeno bylo ve 20. letech 20. století. Původně zřejmě velká část dotčeného území náležela do inundační zóny řeky. Vodní režim zde navíc ovlivňoval tok mlýnské náhonu (tzv. Svitavská strouha), který se odpojoval od Svitavy, procházel po západní hranici starých Židenic a u jezů při dnešní Pastrnkově ulici opět ústil do řeky. Pravděpodobně využil vedlejší říční rameno, jeho koryto bylo zasypáno až ve 2. polovině 20. století.

Archeologické výzkumy se předmětné oblasti dotkly dosud pouze nepatrně. V historickém období dominovaly území dva výrazné celky, na západě zábrdovický klášter a na východě osada Židenice. Hranici mezi jejich pozemky tvořil popsáný mlýnský náhon. Klášter byl založen Lvem z Klobouk na počátku 13. století a náležel premonstrátům. Po zrušení císařem Josefem II. v roce 1784 byl přeměněn na vojenskou nemocnici. Existence Židenic je spolehlivě potvrzena archivními prameny k roku 1235.

Zemní práce na katastru Židenic, které zasáhly mimo původní výkop teplovodu nebo byly realizovány v nové linii, se takřka výhradně pohybovaly v terénu tvořeném novodobou navážkou nebo zásypem. Pouze v západní části ve výkopech při Lazaretní ulici, jižně od vlakového nádraží, při severovýchodním nároží budovy nákupního centra Kaufland byl místy zaznamenán náplavový sediment.

Ten tvořil podloží také v úseku teplovodu na katastru Zábřovic (západně od železniční tratě). Uloženo na něm bylo souvrství novodobých navážek. V úseku podél západního průčelí vojenské nemocnice byla situace odlišná. V přibližně stejné výškové úrovni se nacházela uloženina, která měla zcela jiný charakter (především barva a přítomnost příměsí antropogenního původu). Pravděpodobně však jde také o fluvialní sediment, ale zcela vyloučena není ani možnost interpretovat tuto uloženinu jako navážku. Nejspíše by se mohlo jednat o náplavový horizont uložený řekou na její břeh, a to v historickém (zřejmě novověkém) období. Následující navážky souvisejí se zvýšením terénu před západním průčelím kláštera, a to při jeho barokní úpravě nebo později.

Na Lazaretní ulici se v dílčích partiích výkopu, vedených mimo původní trasu teplovodu, podařilo zachytit reliktů zděných konstrukcí tří historických staveb. Jejich charakter byl novověký. Zdiva dokumentovaná v zalomení ulice před vstupem do Zbrojovky náležela budově, jež byla součástí areálu, který tvořil bezprostřední hospodářské zázemí premonstrátského kláštera a následně vojenské nemocnice. Dále na východ v mírném ohybu ulice byly odhaleny konstrukce stavby, která stávala na náhonu, jež vycházel v Židenicích ze Svitavské strouhy, směřoval ke klášteru a po takřka pravoúhlém zalomení tekla podél jeho východní hranice směrem k řece. Uvažovat je možné o druhu technické stavby, která ke svému provozu potřebovala vodní zdroj (obr. 50). Třetí stavba byla zaznamenána v partii ulice při Městských lázních. Zachycen byl jen segment poměrně mohutného základového zdiva. Nic bližšího se o ní nepodařilo zjistit. Lze ji ztotožnit s budovou patrnou na indikačních skicách z 19. století,

Obr. 49. Brno, ulice Lazaretní a Stará osada. Vyznačení sledovaných výkopů. Archaia Brno z. ú.

Fig. 49. Brno, Lazaretní and Stará osada Streets. Marking of the monitored trenches. Archaia Brno z. ú.